

GINTARAS KABELKA

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

FILOSOFIJOS DISERTACIJŲ SRAUTAS LIETUVOJE SOVIETINIŲ LAIKOTARPIU

The Flow of Doctoral Dissertations of Philosophy
in Lithuania During Soviet Period

SUMMARY

The article applies bibliometrics to analyze the flow of philosophy dissertations in Lithuania during the Soviet period. All philosophy dissertations defended during this period were registered and classified by date of defense, authors, scientific institutions, philosophical trends and disciplines, scientific supervisors. Research shows that the flow of dissertations does not correlate to the growth of Lithuanian philosophical discourse. Rather, the flow correlates with the following. First, the article reveals the institutional structure of the flow of dissertations. The most significant scientific institution was Vilnius University. Approximately a third of the dissertations were defended in Moscow and Leningrad. Second, from the point of view of scientific schools, the article identifies and explains the master–pupil groups. It concludes that the group of Eugenijus Meškauskas was the most numerous constellation of master–pupil ties in Lithuanian philosophy. This group can be considered as the only scientific school in Lithuanian philosophy.

SANTRAUKA

Straipsnyje bibliometrijos priemonėmis tiriamas sovietinio laikotarpio Lietuvos filosofijos disertacijų srautas: suregistruotos visos šiuo laikotarpiu apgintos disertacijos, jos suklasifikuotos pagal gynimo metus, autorius, mokslo institucijas, filosofijos kryptis ir disciplinas, mokslinius vadovus, parašymo kalbą. Teigiama, kad disertacijų srauto kiekybinio augimo dinamika neatitinka bendrojo Lietuvos filosofinio diskurso eksponentinio augimo, tačiau iš esmės atitinka šio diskurso probleminę struktūrą. Filosofijos disertacijų rengimo svarbiausia institucija buvo Vilniaus universitetas; maždaug trečdalis disertacijų parengta Sovietų Sąjungos mokslo centruose, daugiausia Maskvos M. Lomonosovo universitete. Identifikuojamos mokytojo–mokinių ryšių grupės, jos interpretuojamos mokslinių mokyklų koncepcijų požiūriu. Atskleidžiama, kad Eugenijaus Meškausko grupė yra gausiausia mokytojo–mokinio ryšių konsteliacija, sudaryta iš paties E. Meškausko mokinių bei jų pačių mokinių, šiai grupei būdingi esminiai mokslinės mokyklos bruožai.

RAKTAŽODŽIAI: Lietuvos filosofija, sovietinis laikotarpis, disertacijų srautas, mokslinė mokykla, bibliometrija.

KEY WORDS: Lithuanian philosophy, soviet period, flow of doctoral dissertations, scientific school, bibliometrics.

IVADAS

Šiame straipsnyje analizuojant sovietinio laikotarpio Lietuvos filosofijos disertacijų srautą taikomas mokslo sociologijoje naudojamas bibliometrinis metodas. Bibliometrija yra pagrįsta bibliografinių duomenų kiekybine analize, ji teikia duomenis mokslo sociologiniam tyrimui, leidžia nustatyti analizės objektų (diskurso vienetų – akademinių straipsnių ir monografijų, o šiuo atveju – filosofijos daktaro (tuomet mokslų kandidato) disertacijų) dinamiką, jų tarpusavio ryšius, atlikti tekstų klasifikaciją pasirinktais aspektais. Taigi tiriant disertacijų srautą buvo suregistruotos visos sovietiniu laikotarpiu gintos disertacijos, jos suklasifikuotos pagal metus, autorius, mokslo institucijas, filosofijos kryptis ir disciplinas, mokslinius vadovus, parašymo kalbą. Tokiu būdu gauti duomenys apie disertacijų srauto apimtį ir dinamiką, iš

dalies – apie Lietuvos filosofų bendrijos struktūrą, mokslo institucijų svarbą rengeiant filosofijos tyrėjus, taip pat vyraujančią problematiką. Vienas svarbiausių šio tyrimo rezultatų – mokytojo ir mokinių ryšių grupių identifikavimas, kuris leidžia šias aptiktas grupes toliau interpretuoti taikant mokslinių mokyklų koncepcijas, o šiai interpretacijai nustačius mokslinių mokyklų egzistavimą, ši svarbų mokslo sociologijos reiškinį galima toliau tirti konceptuali aspektu (filosofijos istoriografijos metodais). Pažymėtina, kad Lietuvoje tikslųjų mokslų disertacijų srautus bibliometriškai analizavo Ona Voverienė ir jos mokinės (žr. Railienė 1996; Sasnauskaitė 1998, 2001; Vanagaitė 2000; Voverienė 2002), o Lietuvos filosofijos (ir humanitarinių mokslų apskritai) disertacijos šiuo požiūriu nagrinėjamos pirmą kartą.

FILOSOFIJOS DISERTACIJŲ SRAUTO DINAMIKA IR STRUKTŪRA

Taigi toliau pirmiausia pateiksime kiekybinius duomenis apie Lietuvos filosofijos disertacijų srauto bendruosius bruožus.

Sovietiniu laikotarpiu iš viso buvo apginta 100 filosofijos disertacijų¹. Palyginimui: chemikų disertacijų sovietiniu laikotarpiu (1947–1990 m.) Lietuvoje buvo apginta 801 (746 mokslų kandidato ir 55 mokslų daktaro), matematikų (1950–1989 m.) – 294 (268 kandidato ir 26 daktaro). Pažymėtina, kad disertacijų bibliografai (žr. Šandarienė 1992: 3) yra užregistravę 169 sovietmečiu apgintas filosofijos daktaro (tuomet vadinto filosofijos

mokslų kandidatais; toliau tekste visur vartosime dabartinį „daktaro“ terminą tuometiniam „kandidatui“ įvardyti) disertacijas: šis skirtumas atsiranda dėl to, kad bibliografai laikėsi sovietmečio formalios mokslo kryptių klasifikacijos, pagal kurią sociologijos tyrimai nebuvo išskiriami į atskirą mokslo kryptį ir priskiriami filosofijai. Dėl to bibliografiniame leidinyje nurodytas 169 disertacijų skaičius apima ir filosofijos, ir sociologijos disertacijas; pastarąsias priskirti filosofijai nėra tikslu: štai keletas jų pavadinimų: „Aklųjų reabilitacijos ir integracijos socialinės problemos“, „Visuomeninių pro-

1 lentelė. Lietuvos filosofijos disertacijų srautas 1952–1989 m.

METAI	APGINTA DISERTACIJŲ
1950–1954	3
1955–1959	4
1960–1964	12
1965–1969	13
1970–1974	22
1975–1979	10
1980–1984	13
1985–1989	23
IŠ VISO	100

cesų mokslinio valdymo socializmo sąlygomis metodologinės problemos“, „Ekonomikos ir politikos santykis socializmo ir komunizmo kūrime“ ir pan.

Iki 1960 m. visos disertacijos rašytos rusiškai, nes beveik visos jos rengtos ne Lietuvoje (pirmąją pokariu filosofijos disertaciją 1952 m. Maskvoje apgynė J. Macevičius, nors jos turinys – komunistinio auklėjimo problema – ir nėra itin filosofiškas; Vilniaus universitete pirmąją disertaciją 1954 m. apgynė iš svetur

atvykęs N. Ickovičius). Nuo 1960 m. prasideda intensyvus filosofijos daktarų rengimas Vilniaus universitete, o kiek vėliau ir Istorijos instituto Filosofijos sektoriuje bei iš jo išaugusiame Filosofijos, sociologijos ir teisės institute (FSTI). Tai gi bibliometriniai duomenys rodo (1 lent.), kad disertacijų srauto kiekybinio augimo dinamika neatitinka bendrojo Lietuvos filosofinio diskurso augimo²: nors abiejų konsolidacijos ir tvaraus augimo pradžia yra 1960 m., tačiau tik antrajam būdingas eksponentinis augimas (padvigubėjimas per tam tikrą laikotarpį). Disertacijų srautas piką pasiekė septintojo ir aštuntojo dešimtmečių sandūroje: antai 1969 m. apgintos šešios, 1971 m. – aštuonios (daugiausia per vienerius metus sovietmečiu), 1972 m. – septynios disertacijos. Tačiau 1975–1984 m. disertacijų gynimo tempai sulėtėjo ir nepavijo bendrojo filosofinio diskurso augimo. Paskutinįjį sovietmečio penkmetį disertacijų srautas vėl smarkiai suintensyvėjo (žr. 1 lent.).

Filosofijos disertacijų rengimo svarbiausia institucija buvo Vilniaus universitetas (2 lent.); apie trečdalis disertacijų

2 lentelė. Disertacijų (1952–1989 m.) rengimo institucijos

INSTITUCIJA	APGINTA DISERTACIJŲ
Vilniaus universitetas	52
Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas	17
Maskvos universitetas	11
SSRS MA Filosofijos institutas	7
Visuomenės mokslų akademija prie SSKP CK	7
Leningrado universitetas	3
Vilniaus pedagoginis institutas	2
Ukrainos MA Filosofijos institutas	1
IŠ VISO	100

buvo parengta Sovietų Sąjungos mokslo centruose, svarbiausias jų šiuo požiūriu yra Maskvos M. Lomonosovo universitetas. Pažymėtina, kad partinius-ideologinius kadrus rengusios Visuomenės mokslų akademijos Maskvoje (prie Sovietų Sąjungos Komunistų partijos Centro komiteto) įtaka filosofijos mokslininkų rengimui buvo nedidelė: čia disertacijas apgynė tik septyni filosofai.

Akivaizdi didelė rusiškai rašytų disertacijų dalis (3 lent.) bendrame disertacijų sraute: pirmiausia tai susiję su tuo, jog beveik trečdalis disertacijų buvo apgintos už Lietuvos ribų. Tačiau ir Lietuvoje gintų rusiškų disertacijų dalis (41 proc.) yra labai didelė ir neatitinka bendrojo filosofinio diskurso kalbinių proporcijų: ankstesniuose tyrimuose esame konstatavę, kad sovietmečiu net 83 proc. visų filosofinių tekstų buvo parašyta lietuvių kalba ir dėl to Lietuvos filosofinis diskursas išsiskyręs iš kitų Baltijos respublikų, kurių filosofinių tekstų dauguma parašyti rusiškai. Toks rusų kalbos vyravimas filosofijos disertacijų sraute Lietuvoje ypač ryškus dešimtajame dešimtmetyje ir susijęs su tuomet įsigaliojusiu reikalavimu disertacijas rengti rusų kalba (nors kai kuriems disertantams šio reikalavimo kažkaip pavyko išvengti). 4–5 lentelės teikia vertingų duomenų prozopografiniams filosofų bendrijos tyrimams, kurių čia neplėtosime. Pastebėtina, jog tipiškas filosofijos disertaciją besiginantis asmuo sovietmečiu – 33,8 metų amžiaus lietuvis vyras. Filosofijos disertantų bendruomenė buvo gana jauna – didesnį jį dalis disertaciją apsigynė iki 35 metų amžiaus.

3 lentelė. *Filosofijos disertacijų srauto (1952–1989 m.) kalba*

Disertacijų lietuvių kalba, proc.	42
Disertacijų rusų kalba, proc.	58
Lietuvoje parengta disertacijų	71
Iš jų lietuvių kalba, proc.	59
Iš jų rusų kalba, proc.	41

4 lentelė. *Disertantų (1952–1989 m.) pasiskirstymas pagal lytį ir tautybę*

Vyrų	77
Moterų	23
IŠ VISO	100
Lietuvių	89
Žydų	6
Rusų	2
Lenkų	1
Karaimų	1
Estų	1
IŠ VISO	100

5 lentelė. *Disertantų (1952–1989 m.) pasiskirstymas pagal amžių*

AMŽIAUS GRUPĖ	DISERTANTŲ SKAIČIUS
26–30 metų	29
31–35 metų	35
36–40 metų	17
Daugiau nei 40 metų	8
Nėra duomenų	11
IŠ VISO	100

6–7 lentelėje pateiktus duomenis apie disertacijų priklausomybę filosofijos kryptims ir disciplinoms palyginę su ankstesnių tyrimų analogiškais duomenimis apie bendrąją sovietmečio Lietuvos filosofinį diskursą pastebime, jog

6 lentelė. Disertacijų (1952–1989 m.) pasiskirstymas pagal filosofijos kryptis

FILOSOFIJOS KRYPTIS	APGINTA DISERTACIJŲ
Marksizmas	51
Analitinė filosofija	6
Fenomenologija	2
Kryptims nepriskiriama	41
IŠ VISO	100

šis srautas probleminiu požiūriu iš esmės atitinka bendrojo diskurso probleminę struktūrą: marksizmui priskirtina pusė visų disertacijų ir 40 proc. visų filosofinių tekstų; analitinei filosofijai – 6 proc. disertacijų ir 10 proc. tekstų, kryptims nepriskirtina 41 proc. disertacijų ir 43 proc. tekstų. Kaip matyti, proporcijų nuokrypiai nedideli, išskyrus fenomenologinę-hermeneutinę kryptį – tik 2 proc. disertacijų ir 7 proc. visų tekstų. Disertacijų pasiskirstymas pagal filosofijos disciplinas (7 lent.) taipogi tik su nedideliais nuokrypiais atitinka bendrojo filosofinių tekstų srauto pasiskirstymą.

7 lentelė. Disertacijų (1952–1989 m.) pasiskirstymas pagal filosofijos disciplinas

FILOSOFIJOS DISCIPLINA	APGINTA DISERTACIJŲ
Lietuvos filosofijos istorija	28
Visuotinė filosofijos istorija	14
Pažinimo teorija, dialektinė logika	12
Estetika, meno filosofija	9
Socialinė filosofija	8
Religijos kritika, ateizmas	6
Mokslo filosofija	5
Etika, moralės filosofija	5
Gamtos mokslų filosofija	4
Kalbos filosofija	2
Istorijos filosofija	2
Logika	1
Metafilosofija	1
Ontologija	1
Technikos filosofija	1
Teisės filosofija	1
IŠ VISO	100

MOKYTOJO–MOKINIO RYŠIŲ GRUPĖS

Palyginę daugiausia disertantų parengusiųjų filosofų sąrašą (8 lent.) su produktyviausiais ir labiausiai cituojamais autoriais³ pastebime, kad visais atvejais figūruoja beveik tos pačios pavardės: šiuos tris kriterijus atitinkančius filosofus galima drąsiai priskirti filosofų bendrijos elitui.

Pažymėtina, kad iš daugiausia disertantų parengusiųjų nurodytų filosofų

pusė yra marksistai: vieni jų kartu su savo mokiniais sudarė Eugenijaus Meškausko vadovaujamą mokytojo ir mokinio ryšiais susijusią grupę, kiti – atskiras, mažiau konsoliduotas grupes. E. Meškausko grupė yra gausiausia mokytojo-mokinio ryšių konsteliacija Lietuvos filosofijoje, sudaryta iš paties E. Meškausko mokinių bei jų pačių mokinių. Toliau pateiksime šių grupių eksplikacijas.

Grupės viršuje nurodoma jos lyderio pavardė, žemiau romėniškais skaitmenimis pažymimi lyderio mokiniai; pastarųjų mokiniai (jei yra) žymimi arabiškais skaitmenimis ir išdėstomi prie kiekvieno mokytojo; jei pastarieji savo ruožtu taip pat turi mokinių, šie pažymimi abėcėlės pirmomis raidėmis; mokinių turinčio grupės nario pavardė rašoma didžiosiomis raidėmis tamsiu šriftu; prie pavardės skliausteliuose nurodyta filosofijos disertacijos gynimo metai.

Eugenijaus Meškausko grupė

EUGENIJUS MEŠKAUSKAS (1955)

I. J. REPŠYS (1961)

1. R. Gudaitytė (1969)
2. **K. STOŠKUS (1972)**
  - a) J. Sasnauskienė (1980)
  - b) V. Valentinavičius (1989)
3. A. Kvaraciejus (1973)
4. B. Luneckas (1977)
5. L. Jekentaitė (1977)
6. Ž. Jackūnas (1981)

II. V. Lazutka (1962)

III. A. LOZURAITIS (1963)

1. E. Gendrolis (1969)
2. **J. KAROSAS (1969)**
  - a) R. Šerpytė (1988)
3. B. Černienė (Vaitkutė) (1971)
4. A. Poviliūnas (1989)

IV. E. Krakauskas (1968)

V. V. RADVILAVIČIUS (1969)

1. V. Valevičius (1987)

VI. J. V. Vinciušas (1971)

VII. J. Skersytė (1972)

VIII. Č. Kalenda (1972)

IX. D. Kapačiauskienė (1976)

8 lentelė. *Daugiau nei vieną filosofijos daktarą sovietiniu laikotarpiu parengusieji mokslininkai*

	DISERTANTŲ VADOVAS	PARENGĖ DAKTARŲ
1.	ROMANAS PLEČKAITIS	11
2.	EUGENIJUS MEŠKAUSKAS	9
3.	BRONISLOVAS GENZELIS	8
4.	IRMIJA ZAKSAS	7
5.	JONAS REPŠYS	6
6.	BRONISLAVAS KUZMICKAS	5
7.	ALBINAS LOZURAITIS	4
8–9.	JUOZAS BARZDAITIS	3
8–9.	JONAS MACEVIČIUS	3
10–13.	KRISTINA RICKEVIČIŪTĖ	2
10–13.	VOSYLIUS SEZEMANAS	2
10–13.	KRESCENCIJUS STOŠKUS	2
10–13.	GYTIS VAITKŪNAS	2

9 lentelė. *Didžiausios mokytojo–mokinių ryšių grupės sovietinio laikotarpio Lietuvos filosofijoje*

GRUPĖ	PARENGĖ DAKTARŲ
EUGENIJAUŠ MEŠKAUSKO	24
VOSYLIAUS SEZEMANO	17
JONO MACEVIČIAUS	14
IRMIJOS ZAKSO	11

Vosyliaus Sezemano grupė

VOSYLIUS SEZEMANAS (–)

I. K. RICKEVIČIŪTĖ (1962)

1. N. Juršėnas (1971)
2. A. Nesavas (1975)

II. R. PLEČKAITIS (1962)

1. G. M. Padolskienė (1969)
- 2. E. NEKRAŠAS (1971)**
  - a) A. Plėšnys (1987)
3. A. Varanavičius (1973)
4. A. Šliogeris (1973)
5. A. Vaišvila (1977)
6. A. Degutis (1980)
7. T. Sodeika (1983)
8. E. Kriščiūnas (1985)
9. J. Baranova (1985)
10. J. Balčius (1986)
11. K. Masiulis (1989)

Jono Macevičiaus grupė

JONAS MACEVIČIUS (1952)**I. B. GENZELIS (1964)**

1. J. Ažubalis (1969)
2. F. Mačianskas (1970)

3. L. Degėsys (1983)
4. L. Zasimauskas (1985)
5. A. Juozaitis (1986)
6. S. Arlauskas (1986)
7. V. Radžvilas (1987)
8. K. Gudonis (1988)

II. G. VAITKŪNAS (1967)

1. V. Gumauskaitė (1981)
2. P. Veljataga (1986)

III. V. Kazlauskas (1968)

Irmijos Zakso grupė

IRMIJA ZAKSAS (1955)**I. J. BARZDAITIS (1960)**

1. A. Darginavičienė (1968)
2. P. Mikuckas (1977)
3. Z. Liubarskienė (1983)

II. E. Karakozova (1963)**III. S. Baležentienė (1971)****IV. V. Pikutis (1974)****V. Alg. Poška (1981)****VI. A. Dobryninas (1985)****VII. V. Pruskus (1985)**

MOKSLINĖS MOKYKLOS SAMPRATOS

Siekdami išsiaiškinti, ar iš nurodytųjų grupių bent vieną (bent iš dalies) galime laikyti filosofijos mokykla, toliau glaustai supažindinsime su mokslinių mokyklų (toliau tekste – MM) sampratomis mokslo sociologijoje. Kol kas tebesiginčijama dėl MM apibrėžimo, jos struktūros ir pagrindinių požymių bei jų nustatymo būdų. MM tapo daugelio mokslo šakų atstovų – mokslo istorikų, sociologų ir psichologų bei mokslo tyrinėtojų – tyrimo objektu. Kiekviena tyrė-

jų grupė MM vertina pagal savo mokslinius interesus. Mokslo istorikai, tęsdami klasikinių MM tyrimų tradicijas, pagrindinį dėmesį skiria MM idėjų raiškai ir jų lyderių asmenybei. Mokslo tyrinėtojai sprendžia MM identifikavimo, jų tipologijos, struktūros, veiklos efektyvumo vertinimo ir jų objektyvaus vaidmens moksle atskleidimo problemas. MM vertinama kaip viena mokslinės veiklos organizavimo formų. Mokslo sociologams rūpi nustatyti socialinius ko-

munikacinius MM lyderio ir jos narių ryšius, taip pat jos ryšius su išoriniu pasauliu, subjektyvius ir objektyvius veiksmus, veikiančius MM formavimąsi ir jų iširimą. Mokslo psychologams rūpi lyderio ir MM narių kuriama psichologinė aplinka, įvairių žmogiškųjų savybių įtaka kūrybiniais procesams ir panašiai (žr. Voverienė 2002: 8–9).

Vienu svarbiausių struktūrinių veiksnių laikomas mokyklos lyderis (pradininkas, mokytojas), dalyko literatūroje yra skiriamos MM su lyderiu ir be jo sampratos. Pirmoji teigia, kad MM – tai mokslo struktūrinis vienetas, mokslininkų kolektyvas (grupė), kuriam vadovauja žymus mokslininkas, originalios mokslo krypties, vaisingos tyrimų programos pradininkas, pasiekęs puikių rezultatų. MM be lyderio šalininkai teigia, kad MM – tai ypatingas mąstymo ir darbo stilius, siejantis daugelį mokslininkų vienos pasaulėžiūros idėjomis, savotiška dvasine atmosfera, etinėmis, moralinėmis ir dorovinėmis nuostatomis. Čia atmetamas lyderio išskirtinis vaidmuo ar apskritai jo reikalingumas ir itin pabrėžiamas mokyklos narius vienijantis beasmenis pradas, dažnai vadinamas „mąstymo stiliumi“, „pažiūrų bendrumu“ ir panašiais terminais. Antra, tokia samprata leidžia MM raidoje išvelgti naujumo aspektą, t. y. sprendžiamų problemų ir metodų conceptualius pokyčius, kai tuo tarpu teorijos, palaikančios mokyklos lyderio išskirtinį statusą, sudaro įspūdį, tarsi MM veiklos tikslas yra nuolatinis ir nekintantis lyderio suformuluotų idėjų ir tiesų adoravimas.

Lietuvos mokslo tyrinėtoja O. Voverienė pasisako už MM su lyderiu sampratą: pasak jos, MM rangas, jos įnašas į tam tikros mokslo šakos raidą daugiau-

sia ir priklauso nuo MM vadovo, kuris be prievartos ir administravimo vienija bendraminčių būrį, numato vieną mokslinę strategiją (žr. ten pat, p. 19). O. Voverienės teigimu, ji su kolegėmis išplėtojo vieną iš galimų socialinio komunikacinio modelio variantų, kuris leidžia identifikuoti šiuolaikinės MM jų formavimosi pradžioje ir prognozuoti jų galimą atsiradimą. Ši samprata yra amerikiečių mokslo sociologo N. Mullins'o koncepcijos (kuria toliau remsimės) kiek supaprastintas variantas. Pastaroji koncepcija ypač svarbi tuo, kad išskiria kelias mokslinės komunikacijos stadijas. Tai reiškia, kad ji leidžia MM fenomeną nagrinėti ne tik statiškai (kaip daugelis mokslo sociologijos teorijų), bet ir dinamiškai, atskleidžiant jos priešistorę ir baigties galimas tendencijas. Kitaip tariant, aptariamoji koncepcija parodo iki ir po MM egzistuojančias mokslinės komunikacijos formas, iš kurių gali išsirutulioti mus čia dominantis socialinis darinys. N. Mullinsas išskyrė kelis mokslinių grupių raidos etapus: 1) normos stadija, kai bendrijai būdingas žemas organizuotumo lygis: mokslininkai pasklidę po įvairias mokslo įstaigas, mokytojo ir mokinio ryšių beveik nėra. Konkrečių problemų sprendimas nekoordinuojamas, būsimeji potencialios MM nariai ir jų nedidelės grupės (dažnai doktorantai su moksliniais vadovais) atskirai nagrinėja panašią problematiką. Šie mokslininkai nemano, jog yra susiję kokiais nors ryšiais. Šios fazės trukmė ir narių skaičius praktiškai neriboti. Ji baigiasi, kai publikuojamas darbas, kuriame bendrais bruožais pateikiama problemos tyrimo programa ir įvertinamas jos perspektyvumas. 2) Tinklo stadija, kai vieno ar kelių mokslininkų dėmesį patraukia

stambus atradimas, nauja idėja. Grupė mokslininkų bendraminčių susiburia bendram darbui, tarp jų vyrauja neformali komunikacija. Taip grupės dalyviai formuoja pastovių ryšių tinklą, papildantį formalius pasikeitimo informacija kanalus. Atsiranda mokytojo ir mokinio ryšiai. Narių skaičius – iki 40. 3) Sutelktos grupės stadija (narių skaičius – nuo 7 iki maždaug 25); 4) specializacijos stadija.

Pats N. Mullinsas vietoj MM vartojo „sutelktos grupės“ (SG) terminą ir išskyrė tokius jos sudėtinius elementus: 1) teorinė orientacija: intelektinis lyderis ją vykdo, išdėsto manifešte, ji palaikoma moksliniais laimėjimais; 2) organizacinis lyderis: tai reiškia, kad mokslinis lyderis nebūtinai turi užsiimti organizaciniais darbais, jie gali būti priskirti kitam SG nariui; 3) tyrimų centras; 4) specialistų rengimo centras; 5) intelektinė medžiaga – chrestomatija, būtina grupės orientacijai: ją gali sudaryti kritiniai straipsniai, apžvalgos ir antrinė literatūra (žr. Mullins 1973: 266–271). SG paprastai sudaro trys ar daugiau profesionalūs tyrėjai (mokslų daktarai), kurie sustiprina vienas kito mokslinius interesus, ir keletas doktorantų. SG sutelkia dėmesį į manifešte nurodytų problemų visumą. Šiuo periodu pasirodo daug tyrimų, dalis iš jų yra didelės mokslinės vertės. Teoriniai ryšiai tarp atskirų darbų tampa glaudesni dėl bendraautorystės, kuri šioje stadijoje tampa ypač svarbi.

Reikia pažymėti, kad N. Mullinsas itin liberaliai traktuoja komunikacijos stadijų kaitą. Jis teigia, kad perėjimas iš vienos stadijos į kitą nėra būtinas – grupės gali išnykti dėl daugelio priežasčių bet kuriame raidos etape (pavyzdžiui, nedidelės grupės „numiršta“ iki specializacijos stadijos ir toli gražu ne visoms tinklo stadijos grupėms lemta peraugti į

SG). Laimėjimų trūkumas gali sužlugdyti grupę; kita vertus, laimėjimų gausa veda į nuomonių skirtumus, skilimą. Mokytojo ir mokinio ir kolegialūs santykiai yra būtini grupės raidai ir gyvavimui. Jų nesant, veikia jėgos (interesų pasikeitimas ir išsisėmimas, išvedantis iš rikiuotės aktyvius grupės narius), kurios išblaško grupę atgal į normos stadiją. Tai gali atsitikti bet kurioje mokslinės komunikacijos stadijoje. Šios koncepcijos pateikiamas MM vaizdinys labai labilus ir trumpalaikis: MM nėra koks nors fundamentaliais principais pagrįstas, iš ilgaamžės mąstymo tradicijos išaugęs mokslininkų ar mąstytojų kolektyvas, o atsitiktinis ir palyginti trumpalaikis mokslo istorijos reiškinys.

Panašų į N. Mullinso koncepciją, itin tikslų ir glaustą MM apibrėžimą suformulavo rusų mokslininkė V. Gasilova. Pasak jos, MM – tai skirtingų statusų, kompetencijų ir specializacijų tyrėjų bendrija, kurią koordinuoja lyderis ir kuri siekia plėtoti ir ginti programos tikslus ir uždavinius. Ši bendrija fiksuojama kaip tam tikros publikacijų visumos tarpusavyje susijusių autorių grupė, jos šalininkų ar oponentų priimama arba ignoruojama kaip vieninga visuma. MM egzistavimo trukmė – nuo to momento, kai prie lyderio paskelbtos tyrimų programos prisijungia aktyvūs tyrėjai iki tol, kol nutrūksta bendri tyrimai dėl to, kad programa yra įgyvendinta ir transformuojasi į mokslo kryptį ar dėl to, kad programa praranda aktualumą, miršta lyderis ir t. t. (žr. Гасилова 1977: 127). Ši mokslininkė įvardija vieną svarbų MM elementą – likusios mokslininkų bendruomenės pripažinimą, jog kokia nors mokykla iš tikrųjų egzistuoja. Jį derėtų patikslinti: toks pripažinimas ne visada būna aiškus ir

vienareikšmiškas, pasitaiko atvejų, kad mokslininkų bendrijos vieni nariai teigia, o kiti neigia kurios nors MM egzistavimą arba skirtingai vertina tos MM nuveiktų darbų reikšmę. Manytina, jog bet kokių reakcijų į MM primenantį mokslinės komunikacijos lauką visuma gali pasitarinati kaip MM nustatymo vienas iš kriterijų. Mokslininkų bendrijos pripažinimo aspektą reikėtų papildyti ir MM savimonės veiksmu, t. y. pačių MM narių priklausymo mokyklai refleksija, į kurią MM tiriantis mokslininkas taip pat turėtų žvelgti su geroka „hermeneutinio įtaramo“ doze: mokslininkas dėl įvairių priežasčių arba tiesiog nesąmoningai gali neigti savo priklausymą kuriai nors MM, nors visi turimi duomenys rodo priešingai; arba mokslininkas (dažniausiai siekdamas akademinio prestižo) gali save nepelnytai priskirti MM ar laikyti MM žymaus pradininko mokiniu, nors nei mokslinės komunikacijos faktai, nei nuveiktų darbų turinys to nepatvirtina.

Taigi aiškindamiesi galimą MM egzistavimą, iš pateiktų sampratų remsimės

šiais daugiausia N. Mullinsio teorijoje pateiktais MM esminiais bruožais: 1) MM lyderis; 2) mokytojo ir mokinio ryšiai; 3) MM tyrėjų branduolys; 4) tyrimų manifestas, kuriame išdėstyta (5) bendra intelektualinė orientacija (arba bendras metodologinis ir episteminis pagrindas); 6) MM sąmonė (mokslinės bendrijos pripažinimas) ir savimonė (pačių MM narių savęs priskyrimas mokyklai). Dera darys pabrėžti, jog čia turime reikalą su mokslo sociologijos teorijomis, kurioms pirmiausia rūpi, kaip minėta, mokslinės kūrybos socialinės raiškos aspektas, mokslininkų komunikacija (o MM yra viena jos formų), todėl išskyrėme sociologiškai identifikuojamus elementus. Be to, 4–6 bruožai pranoksta bibliometriniu tyrimo (taigi ir šio straipsnio) ribas – juos tik konstatuosime remdamiesi bendruoju tiriamojo laikotarpio filosofinio konteksto žinojimu, bet plačiau nenagrinėsime. O MM tyrimas turinio aspektu (jos plėtotų teorijų pobūdžio vertinimas) reikalauja atskiro specialaus probleminio tyrimo.

AR BŪTA FILOSOFIJOS MOKYKLŲ LIETUVOJE?

Neretas (ypač Lietuvos filosofijoje) atvejis, kai disertacijos vadovas ir doktorantas yra ne tikrasis mokytojas ir mokinys, bet dėl biurokratinio ar kitokio atsitiktinumo laikinai ir formaliai pavaldumo ryšiais susieti, moksliniu požiūriu nieko bendro neturintys (ar mažai turintys) asmenys. Kita priežastis, kodėl vieno mokytojo mokinių negalime laikyti MM ar jai artimu komunikaciniu lauku, yra ta, kad itin dažnai tokie mokiniai sudaro „nieko bendro neturinčiųjų bendriją“. Tai reiškia, kad jų buvimas vieno

mokslininko doktorantais yra taip pat atsitiktinis: jų disertacijas skiria ilgi laiko tarpai, skirtingos mokslo institucijos, o dažniausiai – visiškai skirtinga (ir tyrimo objekto, ir mąstymo stiliaus požiūriu) problematika. To viena priežastis – mokytojo negebėjimas suformuluoti mokinius pritraukiančią ir telkiančią tyrimų programą. Išsakytieji teiginiai galioja pirmiausia aukščiau nurodytoms J. Macevičiaus, I. Zakso grupėms bei iš dalies – V. Sezemano grupei. Pastarasis mokslininkas teparengė du skirtingų

mokslinių pažiūrų mokinius – K. Ricketviūtę ir R. Plečkaičių. Jei iš dalies ir galėtume kalbėti apie V. Sezemano filosofinių principų įtaką šiems tiesioginiams jo mokiniams, tai tokia įtaka pastarųjų mokiniams visiškai neidentifikuojama. Beje, šios grupės didžiąją dalį sudaro R. Plečkaičio mokiniai (iš kurių savo ruožtu vienas taip pat sovietmečiu parengė vieną disertantą), tad tikslingiau būtų kalbėti apie R. Plečkaičio grupę.

Pastarajai aukščiau nurodytieji teiginiai tinka tik iš dalies: iš tiesų, tarp profesoriaus mokinių esama ir analitinės filosofijos propaguotojų, ir loginio empirizmo mokslo filosofijos tyrėjų, ir marksizmo istorikų, ir fenomenologų bei pragmatizmo specialistų ar prijaučiančiųjų egzistencinei filosofijai. Tokiame filosofinių interesų ir filosofavimo būdų margumyne keblu būtų išvelgti kokią nors visus vienijančią tyrimų programą ar metodologinį stilių. Tačiau didesnioji dalis nurodytų mokinių (A. Šliogeris, A. Vaišvila, J. Balčius, K. Masiulis, A. Varanavičius, E. Kriščiūnas) disertacijas apgynė iš Lietuvos filosofijos istorijos, t. y. iš paties R. Plečkaičio intensyviai plėtos tyrimų srities. Negana to, bent keturi iš šešių perėmė ir savo mokytojo metodologinius principus (tirti filosofijos istoriją kaip problemų istoriją, pirmiausia atskleidžiant probleminį kontekstą, parodant tiriamosios teorijos atsiradimą lėmusias priežastis ir jos poveikį vėlesnei filosofijos raidai) bei po disertacijos gynimo toliau tęsė Lietuvos filosofijos istorijos tyrimus. Taigi R. Plečkaičio grupę galima įvardyti kaip MM formavimosi pradinę stadiją, N. Mullinso pavadintą „tinklo stadiją“. Vėliau, jau paskelbus nepriklausomybę, R. Plečkaitis suformuluos ir savąjį tyrimų manifestą, kuris bus

dar glaudesnės mokslinės komunikacijos formos (MM klostymosi) pradžia (apie tai plačiau žr. Kabelka 2016: 46–56).

E. Meškausko grupei pritaikius mokslo sociologijoje suformuluotą MM komunikacinį modelį galima teigti, kad jai būdingi MM svarbiausi bruožai: 1) aiškus lyderis (šiuo atveju E. Meškauskas), plėtojantis reikšmingus ir kolegų pripažinimo sulaukusius mokslinius tyrimus bei 2) formuojantis savosios mokyklos bendrąjį mąstymo stilių – tam tikras metodologines nuostatas (šiuo atveju pirmiausia marksistinės filosofijos, kaip bendrosios mokslų metodologijos, koncepciją, vystymosi principo taikymą pažinimo procesui interpretuoti ir pan.), mokinių taikomas įvairioms problemoms spręsti; 3) pakankamai platus mokytojo ir mokinio ryšių tinklas, saistantis 24 filosofus⁴; 4) yra MM tyrėjų branduolys – reikšmingų rezultatų pasiekę bei savo mokinių parengę mokslininkai (pirmiausia J. Repšys ir A. Lozuraitis); 5) pakankamai gausiai dokumentuota minėtoji MM sąmonė ir savimonė. Aptariant identifikuotus bruožus pasakytina, jog tarp jų pasigendame vadovo paskelbto tyrimų manifesto, tačiau kartu galime daryti išlygą, kad tokia konkrečiu publikuotu tekstu išdėstyta tyrimų programa labiau būdinga tikslųjų mokslų mokykloms. Humanitarinių mokslų, juo labiau filosofijos, atveju minėtoji programa gali būti išreiškiamą ir kitais, mažiau apibrėžtais būdais – neformaliu bendravimu, paskaitomis, seminarais, svarbiausi teoriniai principai formuluojami atskiruose tekstuose. Tokio manifesto nebuvimas jokių būdu nepaneigia E. Meškausko grupės bendro conceptualinio pagrindo egzistavimo.

Ypač pabrėžtina ketvirtojo bruožo – MM tyrėjų branduolio didelė reikšmė

nagrinėjamoje grupėje: joje buvo parengti 23 filosofijos daktarai (neskaičiuojant paties E. Meškausko, kuris disertaciją gynė iki šios grupės susiklostymo), iš kurių tik devyniems vadovavo pats grupės lyderis, o kitiems 14 – jau šio lyderio išugdyti mokiniai, kurie (pirmiausia J. Repšys ir A. Lozuraitis) kartu su E. Meškausku ir sudaro šios mokyklos branduolį. Galima netgi teigti, kad naujų daktarų rengimo požiūriu lyderio mokinių svarba pranoksta paties lyderio vaidmenį: ši antros kartos mokinių (savotiškų „disertantų-anūkių“) gausa (ir netgi trečios kartos mokinių – „proanūkių“ – egzistavimas) labai akivaizdžiai patvirtina mokslinės komunikacijos šioje grupėje intensyvumą ir mokytojo ir mokinio ryšių tinklo tikroviškumą (o ne atsitiktinį pobūdį, kuris būdingas anksčiau aptartoms grupėms).

Kalbant apie penktąjį bruožą (MM sąmonę ir savimonę) pastebėtina, jog Lietuvos filosofiniame diskurse esama nemažai įvairaus pobūdžio tekstų, kuriuose dėstomi E. Meškausko mokinių ir grupei nepriklausančių filosofų bendrijos narių požiūriai į nagrinėjamąjį fenomeną: iširti ir apibendrinti tuos tekstus nėra šio straipsnio tikslas. Čia tik konstatuosime šio bruožo egzistavimą kaip papildomą argumentą E. Meškausko mokyklai identifikuoti. Galima apibendrinti, kad ši sąmonė ir savimonė itin nevienalytė, joje galima rasti viena kitai prieštaraujančių nuomonių: antai daugelis E. Meškausko mokinių pripažįsta jį savo mokytoju ir kalba apie jo filosofinę mokyklą, tačiau kartu cituojamas paties E. Meškausko prisipažinimas, kad jis esą niekada jokios mokyklos nekūręs. Kiti filosofai taip pat skirtingai reaguoja į šį fenomeną: esama nemažai mokyklos

įvardijimų, greta kurių randame ir radikalių E. Meškausko mokyklos egzistavimo paneigimų (L. Donskis).

Žvelgiant į E. Meškausko grupę chronologiniu požiūriu galima teigti, jog ji gyvavo apie 20 metų: ji pradėjo klostytis septintojo dešimtmečio pradžioje, kai disertacijas apgynė pirmieji ir svarbiausieji lyderio mokiniai J. Repšys (1961 m.) ir A. Lozuraitis (1963 m.), o visiškai susiformavo apie 1970 m., kai šie mokiniai parengė pirmuosius savo mokinius ir grupė išaugo iki 9 narių, o per sekančius dvejus metus išugdė dar penkis mokinius. Grupė nustojo gyvuoti sulig sovietmečio pabaiga: atkūrus nepriklausomybę marksizmas nunyko, daugelis grupės narių (E. Meškauskas, A. Lozuraitis, J. Karosas, taip pat mažiau žinomi) nutraukė aktyvią akademinę veiklą, J. Repšys jau buvo miręs, o likusieji nariai (su E. Meškausko metodologiniais principais jau mažai ką bendro turėję paskutiniai grupės disertantai, disertacijas apgynę pačioje sovietmečio pabaigoje, taip pat vyresnieji nariai K. Stoškus, Č. Kalenda) dirbo jau kaip pavieniai mokslininkai, nesaistomi jokių konceptualinių įsipareigojimų. Apie mokyklos „senus gerus laikus“ periodiškai prisiminta proginėse publikacijose. Toks mokyklos gyvavimo laikotarpis visiškai atitinka moderniosios MM standartinę trukmę; belieka tik spėlioti, kiek šis laikotarpis būtų trukęs, jei sovietmetis būtų užsitęsęs ilgiau – tikėtina, kad, nepaisant marksistinei filosofijai palankios politinės konjunktūros, būtų pradėjusios veikti anksčiau aptartosios MM išblaškancios jėgos.

Taigi remdamiesi nurodytais disertacijų srauto faktais ir iš MM koncepcijų išskirtais bruožais galime drąsiai kons-

tatuoti E. Meškausko mokyklos egzistavimą. Detalesnė šios MM analizė reikalauja jos plėtotų teorijų turinio kokybinių tyrimų, nustatančių jų esmines metodologines nuostatas ir išliekamąją vertę.

Bibliometrinė analizė čia itin reikšminga dėl to, kad ji pirmą kartą Lietuvos filosofijos istorijos ir kartu sovietologiniuose tyrimuose leido konstatuoti vienintelę intensyvios ir struktūruotos mokslinės komunikacijos – mokslinės mokyklos – apraišką sovietinės Lietuvos filosofijoje. Mokyklos egzistavimas reiškia, kad tam tikroje disciplinoje esama reikšmingų idėjų ir metodų, kuriais remiantis siekiama kolektyviai spręsti teorines problemas. MM tyrėjų bendruomenėje – tai nelyginant imperija tarptautinėje politinėje sistemoje. MM svarba suvokta bei pabrėžta ir sovietmečiu: antai 1979 m. tuometis Mokslų akademijos prezidentas J. Matulis viename moks-

lo populiarinimo straipsnyje išsakė mintį, kad bet kuri mokslinius tyrimus atliekanti įstaiga negali pateisinti savo egzistavimo, jeigu joje nepajėgia susiformuoti originalios mokslinio darbo mokyklos. Jei pritaršime šiai minčiai, tai iš visų institucijų ir akademinų padalinių, kuriuose plėtoti filosofijos tyrimai, savąjį egzistavimą sovietmečiu tegali pateisinti Vilniaus universiteto Filosofijos katedra, kuri vienintelė pajėgė sukurti MM. Šis faktas taipogi išskiria filosofiją iš kitų Lietuvos humanitarinių disciplinų (antai sovietmečio istorijos mokslą ir istorikų bendriją tyręs A. Švedas konstatavo Lietuvos istoriografijos MM nebuvimą įžvelgdamas tik tokių mokyklų užuomazgą, žr. Švedas 2009: 52–56), tačiau E. Meškausko mokyklos konceptualių rezultatų nuodugnus vertinimas (minėtojo originalumo nustatymas) kol kas yra ateities tyrimų uždavinys.

IŠVADOS

Atlikta bibliometrinė analizė parodė, kad sovietinio laikotarpio Lietuvos filosofijos disertacijų srauto kiekybinio augimo dinamika neatitinka bendrojo Lietuvos filosofinio diskurso eksponentinio augimo, tačiau iš esmės atitinka šio diskurso probleminę struktūrą. Filosofijos disertacijų rengimo svarbiausia institucija buvo Vilniaus universitetas; apie trečdalį disertacijų parengta Sovietų Sąjungos mokslo centruose, daugiausia Maskvos M. Lomonosovo universitete. Pažymėtina, kad iš daugiausia disertantų parengusiųjų nurodytų filosofų pusė yra marksistai: vieni jų kartu su savo mokiniais sudarė E. Meškausko vadovaujamą mokytojo ir mokinio ryšiais

susijusią grupę, kiti – atskiras, mažiau konsoliduotas grupes. Konstatuota, jog E. Meškausko grupė yra gausiausia mokytojo ir mokinio ryšių konsteliacija, sudaryta iš paties E. Meškausko mokinių bei jų pačių mokinių; šiai grupei pritaikius mokslo sociologijoje suformuluotą MM komunikacinį modelį galima teigti, kad jai būdingi MM esminiai bruožai: 1) aiškus grupės lyderis (E. Meškauskas), plėtojantis reikšmingus ir kolegų pripažinimo sulaukusius mokslinius tyrimus bei 2) formuojantis savo mokyklos bendrąjį mąstymo stilių – tam tikras metodologines nuostatas (marksistinės filosofijos kaip bendrosios mokslų metodologijos koncepciją, vystymosi principo taiky-

mą pažinimo procesui interpretuoti ir pan.), mokinių taikomas įvairioms problemoms spręsti; 3) pakankamai platus mokytojo ir mokinio ryšių tinklas, saistantis 24 filosofus; 4) MM tyrėjų branduolys – reikšmingų rezultatų pasiekę bei savo mokinių parengę mokslininkai (pirmiausia J. Repšys ir A. Lozuraitis, iš

dalis K. Stoškus); 5) yra pakankamai gausiai dokumentuota MM sąmonė ir savimonė. E. Meškauskos mokykla laikytina vienintele intensyvios ir struktūruotos mokslinės komunikacijos – mokslinės mokyklos – apraiška sovietmečio Lietuvos filosofijoje, gyvavusia maždaug du dešimtmečius.

Literatūra ir nuorodos

- Kabelka Gintaras. 2012. Lietuvos filosofijos raida 1960–2010: apimtis, institucijos, leidiniai, *Problemos* 81: 109–123.
- Kabelka Gintaras. 2013. Lietuvos filosofijos posovietinė transformacija: filosofijos kryptys, disciplinos, produktyvumas, *Problemos* 83: 22–34.
- Kabelka Gintaras. 2016. *Lietuvos filosofijos istoriografija*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Mullins Nicholas C. 1973. *Theories and Theory Groups in Contemporary American Sociology*. New York: Harper and Row.
- Railienė Birutė. 1996. *Lietuvos chemikų mokslinės mokyklos: Bibliometrinė analizė*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Sasnauskaitė Giedrė. 1998. Disertacijų raudo analizė – bibliometrijos metodai, *Moklotyra* 1: 79–87.
- Sasnauskaitė Giedrė. 2001. *Lietuvos techniškujų*

- mokslinių mokyklų bibliometrinis tyrimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Šandarienė Laima (sud.). 1992. *Lietuvos filosofų disertacijos 1952–1989 m. (bibliografija)*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Švedas Aurimas. 2009. *Matricos nelaisvėje: Sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985 m.)*. Vilnius: Aidai.
- Vanagaitė Vaida. 2000. Lietuvos matematikų mokslinės mokyklos, *Moklotyra* 1(5): 26–39.
- Voverienė Ona (sud.). 2002. *Lietuvos mokslinės mokyklos (1945–1990)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Гасилова В. 1977. Научная школа – феномен и исследовательская программа науковедения, *Школы в науке*. Ред. С. Микулинский et al. Москва: Наука.

Nuorodos

- ¹ Ankstesniuose tyrimuose (monografijoje *Lietuvos filosofijos istoriografija*, p. 53) esame nurodę 90 sovietmečiu apgintų filosofijos disertacijų – tas skaičius laikytinas duomenų apdorojimo klaida. Šiame straipsnyje skelbiame patikslintus, naujausiu šaltinių peržiūrėjimu ir papildymu pagrįstus duomenis (bet negalime garantuoti, jog ir pastariesiems ateityje pavyks išvengti tikslinimo ir papildymo).
- ² Duomenys apie šį augimą pateikti straipsnyje: Kabelka 2012.
- ³ Duomenis apie sovietinio laikotarpio filosofų produktyvumą žr.: Kabelka 2013.
- ⁴ Šis skaičius traktuotinas kaip normalaus dydžio šiuolaikinė MM: antai minėtasis N. Mullinsas

nurodo 7–25 narius kaip optimalų MM dydį. Būtina pridurti, jog čia nagrinėjame tik filosofijos tematikos disertacijas ir ieškome filosofijos mokslinės mokyklos, o E. Meškauskas ir jo mokiniai yra parengę dar ir septynis (A. Lozuraitis – tris, E. Meškauskas – du, po vieną – J. Repšys ir J. Karosas) sociologijos problemas tyrusius disertantus (V. Rybakovą (1965 m.), A. Gasiūną, R. Dabkų, Z. Morkūną (visi trys 1971 m.), S. Venskevičių (1975 m.), V. Andrejauską (1975 m.) ir V. Martinkų (1981 m.)), kurie, kaip jau minėta, pagal to meto mokslo nomenklatūrą formaliai priskirti filosofijos kryptčiai. Taigi įtraukus ir šios mokyklos „sociologinį filialą“, iš viso ją sudarytų 31 narys.